

В І Д Г У К

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора **Пріми Раїси Миколаївни** про дисертацію **Ліннік Олени Олегівни** «**Система підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи**», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Актуальність проблеми, науково-педагогічному осмисленню якої присвячене дослідження здобувача, безумовно, є незаперечною крізь призму модернізації системи професійної підготовки фахівців, посилення уваги до стандартів якості вищої освіти, що базуються на врахуванні провідних компетентностей, особистісних та професійних якостей учителя як суб'єкта педагогічної діяльності. Особливої значущості ця проблема набуває в сучасних умовах зміни державної політики щодо переорієнтування сучасної педагогічної освіти з когнітивно зорієнтованої моделі підготовки фахівців на особистісно зорієнтовану, побудовану на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, співпраці, партнерства всіх учасників освітньо-виховного процесу. Відтак, виконана Ліннік Оленою Олегівною наукова розвідка, поза сумнівом, є своєчасною і перспективною.

Суттєвим є те, що рецензоване дослідження виконане в межах комплексної теми «Система підготовки професійно-компетентних фахівців з дошкільної та початкової освіти» (державний реєстраційний номер 0104U005504) науково-дослідної роботи кафедри дошкільної та початкової освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Стрижнева ідея дослідження про обґрунтування теоретико-методичних засад особистісно-сміслового наповнення професійної підготовки майбутнього вчителя як необхідної умови організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи, що передбачає побудову відповідної системи на різноманітному методологічному підґрунті, а також розроблення технології її реалізації в професійно зорієнтованому освітньому середовищі ВНЗ, достатньо змістовно реалізована в основному апараті дослідження.

Аналіз дисертаційної роботи Ліннік О.О. дозволяє стверджувати, що понятійне поле дослідження опрацьовано досить глибоко, всебічно продумане і умотивовано представлене, що й забезпечило можливість оптимального визначення стратегії наукового пошуку, а також його ефективної реалізації. Зокрема, здобувач ставить собі за мету обґрунтувати теоретико-методичні засади, розробити та експериментально перевірити систему підготовки майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями.

Олена Олегівна, намагаючись досягти цієї мети, пропонує, на наш погляд, логічно продуману структуру роботи, що дозволяє простежити не

тільки неординарність дослідницького задуму, а й глибину і змістовність розв'язання поставлених завдань.

Слід відзначити чіткість методологічних орієнтирів дослідження, проведеного дисертантом: воно здійснене в гуманістичній парадигмі, репрезентуючи взаємозв'язок трьох концептів – *методологічного*, що відображає ідею інтеграції та комплементарного взаємозв'язку фундаментальних наукових підходів до вивчення проблеми, зумовлених положеннями концепції особистісно-розвивального навчання, згідно якої суб'єкти навчання мають можливість вибору траєкторії розвитку; де освітнє середовище є системою, здатною для саморозвитку; суб'єкт-суб'єктна взаємодія вчителя та учнів початкових класів є основним смислом навчального процесу; створення культурно-сислового поля в освітньому середовищі є змістом суб'єкт-суб'єктної взаємодії; діалог суб'єктів є засобом упорядкування інформації в освітньому середовищі, а також засобом взаємозбагачення культурними смислами; *теоретичного*, який визначає систему вихідних параметрів і дефініцій, що виявляють розуміння ключових понять (суб'єкт-суб'єктна педагогічна взаємодія, готовність майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи), науковий опис, аналіз фактів і явищ, пов'язаних із проектуванням системи підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи; *технологічного*, що репрезентує технологією реалізації спроектованої системи, яка базується на тактичних принципах (текстоцентризму, співпраці суб'єктів, свободи вибору траєкторії розвитку, діалогізації освітнього середовища); передбачає особистісно-сислове наповнення змісту навчального процесу; реалізується шляхом упровадження визначених педагогічних умов: реалізації діалогу на різних рівнях взаємодії в професійно зорієнтованому середовищі ВНЗ; поетапного формування суб'єктної позиції майбутнього вчителя початкової школи у вимірах права вибору індивідуальної траєкторії розвитку; застосування текстів як засобу проблематизації змісту підготовки майбутнього вчителя початкової школи та надання професійно зорієнтованого контексту; включення в програму педагогічної практики завдань дослідно-рефлексивного характеру.

Безумовного схвалення заслуговує обрана дисертанткою логіка викладу змісту та основних результатів дослідження, коректного анотування авторських позицій стосовно кожного розділу роботи.

У *першому розділі* здобувачем усебічно обґрунтовано наукові підходи, що становлять концептуальну основу дослідження проблеми підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями відповідно до чотирьох рівнів методології: філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового, технологічного. Завдяки продуманим орієнтирам започаткованого дисертанткою дослідження, аналізу стану професійної педагогічної освіти у вищих навчальних закладах України, цілком слушно наголошується на відсутності єдиної системи підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи, значущості саме системного підходу, що

передбачає взаємодію елементів та відношення між ними, а також дозволяє аргументувати доцільність побудови та реалізації системи підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії (с.33).

Заслуговує на увагу і схвалення представлена чітка авторська позиція щодо визначення на основі компаративного аналізу ключових педагогічних концепцій та технологій сучасної професійної педагогічної освіти, ідеї яких створили методологічне підґрунтя для проектування системи як інструменту перетворення освітнього середовища ВНЗ на засадах діалогізації, проблематизації та варіативності, наочно представлених на рис. 1.1. (с.42).

Завдяки логіко-семантичному та психолого-педагогічному аналізу дістали розгорнуте тлумачення й авторське уточнення погляди дослідників на сутність ключових понять: «суб'єкт», що характеризується дисертанткою як активна, цілісна, вільна, цілеспрямована та свідома особистість, яка є ініціатором, учасником та організатором соціальних стосунків і різних форм діяльності, «особистість», «індивідуальність», «суб'єктність», «суб'єктна позиція», «взаємодія» (як спілкування, як міжособистісні стосунки, як процес діяльності), «суб'єкт-суб'єктна взаємодія» як рівноправний взаємообмін навчальними смислами між суб'єктами педагогічного процесу, що відбувається в спільній навчальній діяльності та опосередковується міжособистісними стосунками.

Нам видається абсолютно правомірним вживання здобувачем середовищного підходу до побудови системи підготовки майбутнього вчителя щодо організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи, де освітнє середовище ВНЗ розглядається як поле суб'єкт-суб'єктної взаємодії. При цьому проведений теоретичний аналіз дозволив Ліннік О.О. інтерпретувати професійно зорієнтоване освітнє середовище ВНЗ як багаторівневу педагогічно організовану систему, що утворює ціннісно-смісловий контекст становлення суб'єкта професійної діяльності в умовах інтеграції навчальної та професійної сфер діяльності майбутнього вчителя початкової школи, провідними компонентами якого цілком слушно визначено програмно-стратегічний, ціннісно-змістовний, організаційний, технологічний, інформаційно-комунікативний, особистісно-смісловий, результативний (наочно представлено на рис. 1.7, с.99), які стали основою для побудови функціональної системи підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи.

Заслуговують на увагу узагальнення дисертантки щодо виокремлення педагогічних технологій проблемного, програмованого, контекстного навчання, вітагенної освіти, інтерактивного, ігрового та ситуаційного навчання як підґрунтя формулювання базових теоретичних положень системи підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи, а саме: обмін культурними смислами між суб'єктами навчання відбувається в процесі діалогової, творчої чи навчальної взаємодії; визначальну роль у професійному становленні майбутнього вчителя відіграє освітнє середовище ВНЗ; вирішення навчальних проблем є максимально ефективним в умовах діалогу з опорою

на життєвий та навчальний досвід; підготовка компетентного вчителя передбачає проведення інтерактивних лекцій і практичних занять (модеративний семінар, коуч-тренінг); джерелом культурних і навчальних смислів у підготовці вчителя є текст або педагогічна ситуація, який є засобом перетворення змісту навчання в комплекс проблемних завдань.

Другий розділ містить, на наш погляд, належну наукову аргументацію щодо характеристики ключового поняття «готовність майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи», визначення його компонентів, розроблення критеріїв, показників та рівнів оцінювання.

Вважаємо, що на особливу увагу заслуговує дослідницька позиція відносно визнання аналізованої якості як інтегративного особистісного новоутворення професійно-особистісної сфери майбутнього вчителя, що забезпечується сформованою суб'єктною позицією, комунікативним досвідом, теоретичною обізнаністю, ціннісно-смысловим ставленням до суб'єкт-суб'єктної взаємодії й зумовлює успішність її організації в роботі з учнями початкової школи.

Відмітимо вияв належної наукової ерудиції здобувача як щодо обґрунтування компонентів професійної готовності майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи (мотиваційний, ціннісний, особистісний, когнітивний, операційний, комунікативний, оцінний), так і стосовно виокремлення критеріїв та показників, характеристики рівнів її сформованості (об'єктивний, об'єкт-суб'єктний, суб'єктно-функційний, суб'єктно-діяльнісний, перетворювальний). Особливо показовим у цьому плані вбачаємо матеріал, представлений як на робочих сторінках дисертації (с. 158-166, табл. 2.5), так і автореферату (с. 18-19).

Заслуговує на увагу здійсненій дисертанткою аналіз навчальних планів і робочих програм ВНЗ, що дозволив виокремити провідні етапи професійної педагогічної підготовки вчителя: загально педагогічну (фундаментальну), загальну дидактико-методичну, конкретно-методичну та акмеологічну.

Ми погоджуємося з логікою викладу матеріалу в *третьому розділі*, де розроблено і схарактеризовано модель системи підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи. Наголошуємо на досить оригінальному, на нашу думку, модельному уявленні автора про досліджувальний процес, що розглядається як упорядкована сукупність цілепрогностичного, проектувального, конструктивного, комунікативного, організаційного, оцінювально-коригувального функційних компонентів і спрямовується на перетворення професійно зорієнтованого освітнього середовища ВНЗ на контекст формування готовності майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи (рис.3.1, с.196).

У фокусі особливої дослідницької уваги здобувачки – технологія як динамічна складова реалізації системи підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи,

структурними складовими якої визначені: мета; тактичні принципи; зміст, педагогічні умови; форми, методи та етапи її реалізації; а також оцінний компонент (рис. 3.3., с.224).

Винятково показовим є те, що провідною умовою реалізації спроектованої системи дисертанткою вмотивовано визначено застосування діалогу як засобу культурного обміну ціннісними смислами суб'єктів освітнього процесу в процесі комунікативної взаємодії, оскільки суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників педагогічного процесу у ВНЗ передбачає діалогічну взаємодію культур на різних рівнях: суб'єктивних культур викладача та студента, у процесі чого відбувається їх взаємозбагачення; культури майбутньої професії та культури навчання; глобальної національної культури та культури навчального закладу.

Логічним завершенням роботи є *четвертий розділ*, де автор характеризує результати діагностики готовності майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи, описує процес поетапного впровадження розробленої експериментальної системи, подає результати контрольної діагностики означеного процесу, що підтверджують його позитивну динаміку.

Здобувачкою проведена скрупульозна робота щодо добору діагностувальних (авторських, адаптованих і спеціально розроблених) та обчислюваних методик для виявлення рівня готовності майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи, як-от: тестування, анкетування, аналіз педагогічних ситуацій, експертне оцінювання та ін. (додатки Б – Ж). Заслуговує схвалення детальний опис процедури їх проведення, оцінювання та обрахунку результатів.

Цікавим для вітчизняної теорії і практики педагогічної освіти є параграф (4.3), де автор для забезпечення поетапної індивідуальної траєкторії розвитку студента в руслі досліджуваної проблеми обирає простір позанавчальної, громадської діяльності (залучення студентів до діяльності у волонтерському загоні «СОВА»), навчальних дисциплінах («Вступ до фаху», «Історія педагогіки», «Дидактика», «Основи науково-педагогічних досліджень», «Теорія та методика виховання» та ін.), курсів за вибором («Аналіз педагогічних ситуацій») через залучення студентів до виконання пошукових та творчих завдань, ведення діалогів і дискусій у дебатному клубі, використання методу когнітивного моделювання, тренінгів, рефлексивного журналу під час підготовки студентів до педагогічної практики, на основі текстів та педагогічних ситуацій відпрацювання методів і прийомів ведення діалогу (конструктивна, деструктивна майевтика, агон) тощо, що, безумовно, сприяє ефективності впровадження у ВНЗ системи підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи.

До безсумнівних позитивів, що, вочевидь, засвідчують практичну значущість проведеного дослідження, ми відносимо розроблені Ліннік О.О. методичні рекомендації для викладачів ВНЗ щодо реалізації системи підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з

учнями початкової школи, в яких представлено шляхи конкретизації педагогічних умов у межах професійно зорієнтованого освітнього середовища ВНЗ, наведено приклади застосування інтерактивних форм та методів взаємодії та рекомендації щодо формування суб'єктної позиції майбутнього вчителя початкової школи.

Загалом опис експериментального етапу дослідження, логіка подання його матеріалів, процедури збору емпіричних даних та перевірки їх достовірності відповідають меті і завданням дослідження. Висновки дослідження синхронізують кожному із завдань і забезпечуються відповідними структурними матеріалами. Додатки, таблиці, рисунки увиразнюють уявлення щодо цілісності проведеного Ліннік О.О. дослідження.

Зміст рецензованої роботи свідчить про ґрунтовне вивчення дослідницею проблеми, глибину, вираженість і самостійність її аналізу, системний тип осмислення матеріалу, творче застосування загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що дозволило досягти поставленої мети і розв'язати систему теоретичних і прикладних завдань.

Беззаперечними є наукова новизна й теоретична значущість виконаного дослідження. Вірогідність отриманих результатів забезпечена ґрунтовним аналізом значного обсягу інформаційних джерел; доцільно вибраними й використаними методами дослідження, репрезентативністю вибірки; підтверджена достатньо представницькою апробацією на наукових конференціях різного рівня, математично-статистичною інтерпретацією кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Автореферат відповідає змісту дисертації, а обсяг і характер публікацій автора (44 наукові праці, з них 32 – одноосібні, зокрема: 3 монографії (2 одноосібні та 1 колективна), 10 навчальних та навчально-методичних посібників, 22 статті у фахових виданнях України, з них 5 статей – у міжнародних періодичних виданнях та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз) засвідчують фундаментальність його доробку.

Попри відзначений позитив, віддаючи належне ерудиції автора дисертації, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. Дискусійною, на нашу думку, є коректність визначення об'єкта дослідження як професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ у руслі кореляції з предметом дослідження, де йдеться про теоретико-методичні засади *системи* підготовки майбутнього вчителя у ВНЗ до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи, а також другого завдання у руслі кореляції з науковою новизною.
2. На наш погляд, робота значно виграла б, якби автор при визначенні сутності поняття «суб'єкт-суб'єктна взаємодія» через дефініції «суб'єкт», «взаємодія», «індивідуальність», «суб'єктність», «педагогічна взаємодія» тощо зацентрував

увагу як на їх взаємозв'язку і взаємозалежності, так і розбіжностях, що поглибило б обґрунтованість трактування досліджуваного феномену.

3. При вивченні особливостей організації навчальної співпраці в початковій освіті (с.123), суб'єктності вчителя (с.138-139) потребує уточнення авторська позиція щодо критеріїв відбору респондентів, які реалізують ідеї педагогіки співпраці в практичній діяльності, їх кількості, часу проведення експериментального дослідження, які саме загальноосвітні школи м. Луганська, Луганської та Донецької області взяли в ньому участь.
4. Для розкриття сучасного стану професійної підготовки вчителя початкової школи до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії у ВНЗ України дисертанткою аналізується досвід роботи та документація деяких вітчизняних університетів IV рівня акредитації. Думається, варто було б аргументувати чому саме ці ВНЗ слугували базою дослідження.
5. Має сенс, на нашу думку, висвітлити на сторінках дисертації результати експериментальної перевірки ефективності розробленої авторської системи підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи через аналіз даних за кожним вищим навчальним закладом, який слугував базою експериментальної роботи.
6. Робота дещо переобтяжена громіздкими таблицями (наприклад, табл. 1.3, с.81-84), не варто повторювати назви таблиць при їх перенесенні на іншу сторінку; подекуди мають місце незначні мовні помилки (порушення відмінкової узгодженості, мовні кальки), стилістичні й технічні огріхи.

Водночас стверджуємо, що висловлені дискусійно-критичні міркування мають здебільшого характер побажань, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, не знижують високої теоретичної і практичної цінності проведеного дослідження як цілісного, завершеного, що є вагомим внеском у розвиток теорії і методики професійної освіти. Не викликає сумніву самостійність виконаної здобувачкою наукової роботи, результати якої можуть використовуватись у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів у ВНЗ через застосування технології реалізації авторської системи; навчальних та навчально-методичних посібників для студентів, змістовно зорієнтованих на вивчення дисциплін професійно-педагогічної підготовки відповідно до цілей розробленої системи: «Методика викладання освітньої галузі «Людина і світ»», «Управління педагогічними системами»; «Комплексна кваліфікаційна робота зі спеціальностей «Початкове навчання» та «Дошкільне виховання»; дослідно-рефлексивних завдань «Організаційно-методична виробнича практика в початковій школі»,

варіативних курсів, що сприяють побудові суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями: «Філософія для дітей: Цікаві уроки для молодших школярів», робочих зошитів щодо організації самостійної творчо-пошукової роботи студентів, які передбачають застосування методів моделювання, проектування, розв'язання методичних завдань, зокрема: «Методика викладання природознавства», «Менеджмент освіти»; програму спецкурсу «Філософія для дітей» для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

Отже, підсумовуючи вище зазначене, наголошуємо: дисертація «Система підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., а її автор, Ліннік Олена Олегівна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Р.М.Пріма

Здійшло Р.М. Пріма
Секретар університету
"13" 06 2016